

NOTE LINGVISTICE

IULIA MĂRGĂRIT

BĂRDOȘEI

Înregistrat, de L. Costin, Gr. Băn. II, 40, *bărdoșei* „pogăci care se făc la «Simți» (40 de Sfinți) în formă de păpușă, se ung cu miere și se dau de pomană”, semnalat de Sergiu Drincu (*Note lexicale*, p. 19–27, în „Caietul «Cercului de Studiu»”, 1987, V/2, Timișoara), inclus în DSB, din punct de vedere etimologic a fost soluționat de Ion Popescu-Sireteanu, *Popasuri filologice*, Iași, Casa Editorială „Demiurg” 2009, 181: derivat de la *bord* „bolovan; piatră mare; stâncă”, nu direct, ci „prin intermediul derivatului *bordoș*”. În locul explicației oferite, puțin convingătoare, avansăm o altă propunere. Dacă avem în vedere posibilitatea unei metateze, în termenul refăcut *brădoșei* (< *bărdoșei*), recunoștem un diminutiv de la *bradoș*, înregistrat în DA s.v. *brăduleț* (după Marian SR, II, 161–162), atestat în Teleorman: *bradociu*, cu sensul „colac împletit pentru anumite sărbători, «Sfântu Toader» sau «Cei patruzeci de mucenici»”: (*În noaptea Simților, atunci femeile fac bradoci, cu cap, îi înțepă cu trestii și-i mânjește cu miere – în Graiul nostru*, I, 147). Acești colaci se numesc *brăduleți* sau *bradoci*, pentru că se agață în pruni sau în alți arbori (poate pentru început, chiar în brazi). *Bradoc*, este confirmat în împrejurimile orașului Roșiori de Vede (*Lexic regional*, II, p. 68). Anterior, Șăineanu, DU, SDLR și dintre glosare, Bărbuț, *Dicț. oltenesc*, indicaseră, ca arie, Oltenia, iar recent *Gl. Munt.*, DGS I / pct. 835, Malu, jud. Giurgiu și MDA atestă termenul pentru Muntenia. De prisos să mai adăugăm faptul că din punctul de vedere al etimonului este vorba de un derivat de la *brad*, iar *bradoși* constituie o rostire dialectală pentru *bradoci*.

BOLINDEȚI

Exclusiv în forma de plural, cu sensul „colăcei oferiți colindătorilor”, cuvântul-titlu se întâlnește într-un text dialectal cules din Muntenia: *La Crăciun... pân-a-ncepe Crăciunul... cu două seri mai nainte, sau nu, c-o seară, să duce copiii după bolindeți și-ncepe să strige: „Bună seara la Ajun / Că e mâine Moș Crăciun / Într-un ceas bun! / Dați-ne și nouă cinci bolindeți, afară!” sau câți e.*

FD, XXXVII, București, 2018, p. 171–182

Așa să distrează și ține asta până la două noaptea... și le dă lumea bolindeți... și dimineața după ce s-a terminat, mai oprește... mai la rude d-ale lor... te duci dimineața iar la bolindeți (TDM I, 369, pct. 776, Călinești, com. Radomirești, jud. Olt.).

Inclus în unele dicționare, DA, Șăineanu, DU, DEX sau glosare, Bărbuț, *Dicț. olt.*, cuvântul ridică probleme, restrictiv, privitoare la etimon. Ilona Bădescu, 2007: 84 îl semnaleză împreună cu singularul corespunzător, *bolindete*¹, refăcut, indiscutabil, din pl. *bolindeți*, dar fără soluționare etimologică. În acest sens, plecând de la sugestia DA, exprimată s.v. *colindeț*: „prin contaminare cu un cuvânt începător cu *bo-*”, ne-am oprit asupra sinonimului *bobârnac*, înregistrat în DGS I, ca de altfel și *bolindeți*, iar anterior, ambele, în *Gl. Munt.*, cu atestări din jud. Giurgiu, Călărași. Pentru cazul în speță, prezintă interes cele din jud. Teleorman, limitrof: *Făceam noi colaci, făceam așa lungi, bobârnaci, așa să zicea, și-i făceam astăzi și deseară venea copiii și striga la geam și ieșeam și le dam la copii o nucă și-un bobârnac* (*Gl. Munt.* / pct. 834, Putineiu, Giurgiu).

Răspândirea cuvântului *bolindeți*, poate fi apreciată după dezvoltarea unui sens subsecvent, înregistrat în *Gl. Munt.* și în DGS I s.v. 2. „coș mic de nuiele, prevăzut cu un băț, în care colindătorii își înfingeau covrigii primiți” (*Colindau băieții cu un bolindeț făcut așa de nuiele, frumos* – DGS I, pct. 831, Greaca, jud. Giurgiu), precum și după variantele create: *molindete* (prin Olt. și Munt.) „colac mic de diferite forme, care se dă de pomană la mort” (v. DLR s.v.); *momindeț*, cu același semantism, atestat în *Lexic reg.*, II, 92, din fosta reg. Craiova. Cele două variante fonetice au apărut prin fenomenul de comutare *bo-* > *mo-* (cf. *boroghină* > *moroghină* – DGS I, II; *boțochină* > *moțochină*; DA, DLR, Iordan DNFR s.v. *Boțoghină*) și, mai apoi, prin asimilare consonantică progresivă: [m] – [l] > [m] – [m]: *molindete* > *momindete*, pl. *momindeți*.

BUTUȘ, BUTUȘI

Poziționat în DA s.v. *butuș* 1. „burduf (= stomac la vitele rumegătoare)”, după Viciu, *Gl.*; 2. P. ext. „foalele cimpoiului [făcut din burduful aceluiași animale – Pamfile I.C., 50]), verbul *butuși* „a lovi, a ghionti” nu are explicație etimologică, ca, de altfel, nici celălalt cuvânt-titlu. În privința bazei, ar putea să fie vorba de o formă contrasă din *burtuș*, var. s.v. *burduf*. Dacă admitem disimilarea totală pentru *burtuș*, atunci *butuș*, cu același semantism, ar putea explica verbul creat 1. *butuși*: „a ghionti, a lovi” (cf. *a burduși pe cineva în bătăi* [cu bătaia]) „a da în cineva ca într-un burduf, a bate înfundat”. Prin urmare, *butuși* ar însuma „a lovi ca într-un *butuș* când se înghesuie conținutul cu lovituri succesive, îndesate”.

Atât numele, bază derivativă, *butuș*, cât și verbul corespunzător, *butuși* au fost preluate de MDA, dar pentru ambele se specifică „et. nec.”.

¹ Pentru crearea acestuia, Ilona Bădescu, id., *ib.* propune derivarea *bolindeț* + suf. *-ete*.

Se cuvine să mai adăugăm antroponimul *Butușan* reținut de Iorgu Iordan în DNFR.

CALINDRÓI

Atestat într-o povestire din Bucovina (Em. Grigorovitză, *O noapte strașnică*, în *Junimea literară*, IV, 1907, 7–10), *calindroi* pare un termen peiorativ semnificând, în context, „măcelari de ocazie, angajați pentru tăierea unui porc”, p. ext. „hoinari, vagabonzi”: *Unchiul meu a tocmit în piață dis-de-diminează doi leși pribegi care ziceau că cunosc meseria [...]. Pe la vremea de culcare, totul era sfârșit... și leșii gata de drum [...]. Ei însă s-au obrăznicit la plecare, căci cereau încă... și capul porcului, zicând că așa ar fi obiceiul pe la dânșii în Țara leșască. Bunica i-a scos pe casapi afară. Într-un târziu în noapte, m-am pomenit deșteptat de bunica, care mă întreba cu glas înecat de nu cumva aud și eu ceva... așa... ca niște pași... înăbușiți [...] Ne-a fulgerat îndată mare că nu puteau fi decât casapii leși care veniseră să se răzbune... Căci aveau cuțite, blăstămații de **calindroi** și încă de cele lungi litvânești (p. 7–8).*

DA înregistrează lexemul ca var. s.v. *calendroi*. 1. „termen glumeț pentru tinerii care fac năzdrăvănii” [definiție întâlnită și în TDRG]; „ștrengar; berbant bătrân”, cu atestări, mai ales, din Moldova (excepție P. Ispirescu).

Pentru origine, DA propune derivarea de la *colindră* „colindă” + suf. augmentativ *-oi*, ceea ce ar însemna *stricto sensu* „colindă mare, lungă”. De aceea, propunem, în același scop, schimbarea de sufix: de la **colindar* < *colindă*, din expr. *a umbla cu* ~ sau *colindău* „colindător” < *colinda*, întrucât relația propusă de DA nu se justifică, semantic și formal, prin rezultatul nume de agent. Inclus printre derivatele din familia lexicală cu nucleul „colindă”, de această dată *calindroi* cu înțelesul „hoinar”, influențat formal de var. *colindră*, pare într-adevăr analizabil astfel: pe de o parte, flăcăii colindători hoinăreau prin tot satul, pe de altă parte erau obligați să înfrunte câinii și deci să aibă un fizic corespunzător, demn de un „casap” (v. textul ilustrativ și expr. *a colinda lumea* „a hoinări”).

DÚLCE, ÍNDULCÍ, DULCEÁȚĂ

Verbul menționat în titlul notei apare în scrierile lui I. Pop-Reteganul cu un înțeles care ne-a atras atenția: *O vacă de la care se îndulceau ei amândoi* (*Povești*, III, 3/5). DA a înregistrat verbul după LM, cu un sens special „a se înfrupta (în post)”. Dacă însă, în cazul de față, raportăm *îndulci*, la semantismul real al bazei atunci lucrurile se schimbă, întrucât pare implicat un sens neînregistrat în DA. În *Șez.*, VII, 93 figurează următoarea precizare: *Laptele dulce ori dulcele cum îl numesc sătenii de la munte*. În această cheie, se înțelege că bătrânii din poveste se hrăneau curent cu *dulce* [= lapte], cu alte cuvinte, nu încălcau regimul alimentar

din post, ci își duceau viața, majoritar, cu alimentul menționat. Conversiunea adjectivului din compusul cunoscut, de altfel explicabilă, a făcut ca determinantul să substituie determinatul, așa cum îl găsim în unele descântece: **Dulcele și mana mi-o luat... dulcele și smântâna ți-or spori**. Așadar, verbul *se îndulceau*, conform inovației *dulce* „lapte proaspăt”, se distanțează de semnificația atestată „mâncare de fruct”, *se îndulceau*, însemnând „se hrăneau cu lapte proaspăt”. Tot la I. Pop-Reteganul, întâlnim confirmarea aceluiași verb într-un derivat: *Fratele mai mare zise: „Doamne, Doamne să am eu o turmă de oi, mult bine aș mai face la săraci: n-ar ieși nici un sărac neîndulcit de la mine; le-aș da lapte, brânză, caș, urdă, ba și lână le-aș da să-și facă haine* (1997, 93). Faptul că există posibilitatea de a corela verbul cu expresia *a mânca de dulce* în opoziție cu *~ de post*, iar între alimentele de nepost, pe primul loc, figurează *laptele* și derivatele lui, permis în săptămâna albă, conform religiei creștine, precum și cu adjectivul care definește calitatea laptelui proaspăt, prin opoziție cu cel acru, fac să se opacizeze semantismul inedit al formației *a se îndulci*. Aceasta din urmă nu exprimă un sens figurativ, ci, dimpotrivă, unul propriu-zis „a mânca lapte dulce”. *Dulce* (= *lapte dulce*), ca inovație semantică, a cunoscut o anumită circulație, fără să fie înregistrat în literatura lexicografică. Cu argument aducem derivatul *dulceață* s.f. colectiv „prode lactate”. Cu acest înțeles, *dulceață*, la rândul lui, lipsește din dicționare și glosare, dar se întâlnește în Moroianu, *Săcele*, 149: [Oierii ardeleni] *aveau dreptul să aducă dincoace de munți, fără vamă, o oarecare cantitate de dulceață (brânză, urdă, cașcaval, lapte gros, unt etc.), precum și o oarecare câtime de lână*. Derivatul colectiv se explică, deopotrivă, prin baza *dulce* „aliment care nu este de post, preparat din lapte dulce”, cu afixul respectiv. DLR nu l-a introdus în corpusul său de termeni.

MICÉLNIC

DLR a valorificat adj. variabil *micelnic* „iscusit, priceput”, cunoscut în Vâlcea, pe baza atestării din *Lexic reg.* I, 83, dar fără indicația etimologică corespunzătoare. În acest scop, propunem ca punct de plecare *mică* „fărâamă” < lat. *mica* s.f. învechit și popular, în loc. adv. *într-o mică de ceas* (sau *~ ~ de vreme*), *pe mică de ceas*; *pe țică*, *pe mică*; *în mica ceasului* „într-o clipă, foarte repede, imediat”. Cel care a reușit *într-o mică de ceas* să rezolve o problemă, să încheie o lucrare și-a atras calificativul *micelnic* (prin derivare cu suf. *-elnic*). Chiar cronicarii au înregistrat astfel de fapte: *Într-o mică de ceas au ridicat șanț* (M. Costin, *Let.* I, 319, 31, după DLR). Cu alte cuvinte, nu am putea ignora o astfel de ipoteză, susceptibilă de a favoriza crearea derivatului prezentat, interesant și pentru că atestă caracterul activ al afixului la nivel dialectal.

NĂZUINĂ

Pentru termenul-titlu semnificând „vizuină”, înregistrat în DLR cu mențiunea „rar” (*Aici la Zeidel s-a deschis o năzuină ca pentru vulpi, se gândi răzășul* – M. Sadoveanu, *Opere*, XII, 450), în paragraful rezervat etimologiei, lucrarea citată face trimiterea „cf. vizuină”. Reproșul nostru vizează insuficiența indicației, deoarece considerăm că în modelarea cuvântului comentat sunt implicați doi termeni: cel indicat, prin corelare, probabil, cu verbul *năzui* (învechit), „a se îndrepta undeva, a căuta refugiu, adăpost, scăpare...”: *Unii năzuia în părțile munților, fiind locuri tari spre a se putea apăra* (v. DLR s.v.). Un context de felul *năzuia spre vizuină* ar fi favorizat contaminația, posibilă prin domeniul de referință comun al celor doi termeni. La declanșarea acesteia, adăugăm și influența termenilor preexistenți: *năzuială, năzuință*, după DLR, ambii înv. „adăpost, refugiu, scăpare”, dublet sinonimic susceptibil de completare cu *năzuină*.

NEAPĂTĂT

Adj. variabil anunțat, *neapătat* „care nu s-a udat, care a rămas neudat”, preluat dintr-o poezie populară, a fost introdus în repertoriul DLR, cu explicația etimologică „de la apă” și următorul citat ilustrativ: *Cine-n lume s-o afla / S-o afla ș-a-devara / Să dea-n mare / Ca o floare, / Să iasă-n vad / Ca un brad / ... Cu calul neapătat* (Teodorescu, PP, 72). În nota de subsol, folcloristul G. Dem. Teodorescu menționează: „Frumoasă și rară expresiune, derivată de la apă și însemnând «neudat, neatins de apă, neînmuțat»”. DLR o valorifică în glosa adjectivului și în rezolvarea etimologică a acestuia, dar nu tocmai deplină. Derivatul negativ avut în vedere conține o bază inexistentă în limbă, dar înrudită cu *apătos* „plin de apă, bogat în apă”, pentru care DA propune, ca origine, lat. **aquatosus*. Presupunem că potențiala formație negativă, *neapătos*, a suferit o modificare sub presiunea contextului, fapt confirmat de originalul poeziei: *Cine-n lume s-o afla / ... Să iasă-n vad / Ca un brad, / Cu cioltaru nesudat, / Cu calu neapătat*. Versul penultim suprimat de DLR, probabil, din rațiuni economice, conține cheia modelării analogice *neapătos* > *neapătat*, sub presiunea sinonimului contextual: *nesudat / neapătat*. Participiul aferezat al verbului regional *asuda* este reluat semantic și în rimă în versul următor. Soluția etimologică ar trebui să conțină „derivat analogic contextual, de la apătos”.

OVEȘTINĂ

DLR lucrează cuvântul semnificând „miriște de ovăz”, cu circulație prin Bucov., pe baza atestării din *Lexic. reg.* I, 104, și indică analiza etimologică „de la

ovăz”. Reproșăm dicționarului-tezaur soluția mult prea... generală. În acest sens, propunem evaluarea potențialului derivat în cauză, *oveziștină*, cu atât mai mult cu cât în coloanele DLR figurează *ovăziște*. Seria în care s-ar încadra derivatul suprasufixat este destul de largă (*baraboiștină*, *bobiștină*, *gunoiștină*, *mălăiștină*, *măzăriștină* – după DI, *cânepiștină* – după DA), pentru a considera posibilă contragerea, în urma haplologiei. Prin urmare, *oveștină* ar fi o atestare indirectă a derivatului augmentat: *oveziștină*.

POȘĂLĂTĂTE, POȘĂLĂ

Regionalismul *poșălătate* „om ticălos sau care nu este bun de nimic” figurează în DLR pe baza atestărilor, în exclusivitate, din partea sudică a țării: *Fir-ar a dracului de zi, în care mă-nrudii eu cu tine, poșălătatea oșilor și nemâncașilor* (Iovescu, N., 235). *Și dacă știa de ce nu mi-a spus, ca să nu mai intru în cursă cu poșălătatea lui Cocorăl? Nu mă făceam de râsul lumii!* (*id. ib.*, 256). *E o poșălătate: ar dormi toată ziua!* (*Gl. Argeș*, 213). *Poșălătate ce ești, să pieri din casa mea!* (*id. ib.*).

În legătură cu originea cuvântului în discuție, DLR se limitează la mențiunea „et. nec.”. De aceea, prin ipoteza de mai jos, încercăm să elucidăm tocmai acest aspect: Formal, *poșălătate*, prin secvența terminală, prezintă similarități cu derivatele în *-ătate*, cum ar fi *dreptate*, *răutate* etc. Sinonim cu lexemul în discuție, *răutate* a fost înregistrat în surse de material dialectal din aceeași zonă: *Noi eram singurele, că tătucu să ducea... ba la apă, ba la grăunțe, ba s-aducă paie și noi rămâneam... singure p-acolo [pe câmp]. Nu s-a lipit nimeri... golani sau mai știu eu ce, sau am fost niște răutăți. Nu mămică! Am fost fete de casă, că dacă nu eram, nu eram nici pă la casele noastre p-aicea așa...* (TDM III, 976, pct. 858, Stelnica, jud. Ialomița). *Nu era bine să ișim... noaptea afară când eram lăuze... că [zi]cea că... noaptea toate răutățile umblă pân sat... că e marțiere, că noi atunci nu lucram cum era marți seara înspre miercuri... că [zi]cea că umblă marțiară prin sat* (TDD, 344, pct. 893, Dunăreni, com. Alimanu, jud. Constanța). Baza antrenată în analogia *poșălătate* – *răutate* presupunem a fi fost *pușlă*, var. de la *pujlă*, element regional semnificând 1. „potaie”. 2. (fig.) epitet depreciativ pentru o persoană neascultătoare și leneșă; *p. ext.* „pușlama, haimana”, cuvânt de origine ucraineană (*пущла*), cu largă răspândire la nivel dialectal (v. DLR). Potențiala variantă primară, *pușlătate*, ar fi fost susceptibilă de modificări ale corpului fonetic cum ar fi *poșlătate*, pentru început, apoi prin anticiparea vocalei [ă], *poșălătate*. Frecvența cuvântului explică crearea unui antroponim prin derivare regresivă: *Poșală* (vorbitorii intuind corect componentele) (v. Iordan, DNFR).

PUPTĂLĂ

Cuvântul se întâlnește în DLR cu următorul comentariu: „regional, în loc adj. *de purtală* (despre obiecte de îmbrăcăminte) «de purtare»: *Tată să-mi dai bani de cheltuială și straie de purtală* – Vasiliu PL, 163”, urmat de analiza etimologică *purta* + suf. *-eală*.

Considerăm că prezentarea DLR trebuie extinsă prin faptul că baza verbală este implicată în mod accidental în derivare, făcând parte din categoria formațiilor incompatibile cu afixul (Ciobanu 1960: 130). Explicația ar putea sta în faptul că derivatul apare într-o formulă consacrată a cărei coeziune se bazează pe eufonia componentelor: *După ce luă de la împărat bani de cheltuială și haine de primeneală porni înainte cu Dumnezeu* (Șez. II, nr. 11–12, 67). Secvența sonoră armonioasă, constituită din derivate corespunzătoare de la verbe de conjug. a IV-a, a suferit modificări evidente în substituția de termeni, practică, cel mai probabil din cauza uitării, a sinonimiei etc. Noul substituit, *purtală*, își datorează crearea atracției exercitate de perechea sinonimică, *cheltuială*: *S-a dus băietanul, ș-o luat un tovarăș, bani de cheltuială, straie de purtală* (Vasiliu, PL, 240). În aceste condiții, se impune completarea sintagmei din DLR în care figurează derivatul, prin adaosul *straie*, deci ~ *de purtală* pentru a ilustra circulația restrictivă a deverbalului, exclusiv, în limitele menționate și, totodată, calitatea de cuvânt „fără autonomie”. Mențiunea integrală a contextului în cauză relevă condiția de dependență a derivatului, inexistent în afara acestuia.

RÓGUTE

Ca s.f. pl. tant., *rogute* „rugăminiți”, absent din dicționare și din glosare, apare într-un basm cules din nordul Moldovei: *Văzând atâtea rogute și din partea boierului și din partea celorlalți, ciobanul s-a îndoit ș-a dat câinele* (Vasiliu, PL, 47). Schimbarea de statut a fostei forme verbale, prin transfer în clasa numelor, s-ar datora capacității expresive sporite a acesteia, prin sugerarea acțiunii, dublate de posibilitatea reluării, a repetiției. Inovația capătă un plus de credibilitate, dacă amintim că a apărut în aria altei modificări similare: *mărogel*. Am semnalat-o, întrucât a fost trecută cu vederea de DLR, deși am identificat-o în materiale din *Bibliografia* acestuia.

RUGMĂTURĂ

Cuvântul-titlu, *rugmătură* „rumeguș”, notat din fostul raion Rădăuți și inclus în *Lexic reg. I*, 107 nu a fost preluat în DLR. Este motivul pentru care îl semnalăm, adăugând statutul acestuia de var. fonetică a derivatului *rugumătură*, la rândul lui var. primară, în cazul de față, cu analiza *rugumă* + ...create, în urma metatezei de

la *rumega*, cu modificarea de rigoare, respectiv, disimilare vocalică totală *rugumătură* > *rugmătură*.

TERFELEGÓS

După DLR, *terfelegos*, -oasă (regional) „zdrențaros și murdar”, etimologic s-ar explica prin analiza „*terfeleagă* + suf. -os”. Pentru baza derivativă menționată, dicționarul-tezaur oferă următoarea informație „(prin Munt.) «noroii subțire, fleșcăraie»” care nu justifică, pe deplin, înțelesul adjectivului creat și nici aria de răspândire, cel puțin după citatele ilustrative (ambele provenind din Moldova)

Față de soluționarea DLR, optăm pentru „poziția” CADE, care, în parte, se motivează *tearfă* + *felegos*. În cazul interpretării din ultimul dicționar, rectificarea pe care o propunem, pentru lexemele antrenate în contaminație, privește primul dintre ele. Mult mai potrivită ni se pare angajarea adjectivului *terfos* corespunzător, formal, semantic și morfologic în intersectarea propusă. Mai adăugăm și detaliul că cele două adjective au aceeași arie de circulație: Moldova, p. ext., aria nordică (v. DLR s.v. *terfos*, DA s.v. *felegos*).

TINGHISÉȘTE

În rostirea regională neliterarizată, *tinghisăști*, în contextul *coase, coase, tinghisăști*, verbul figurează în glosarul volumului *Folclor din Moldova*, I, București, Editura pentru Literatură, 1969, în secțiunea *Folclor din Moldova de Jos*, p. 422. Simultan cu glosa „a țese”, îngrijitorul ediției, I. Opreșan, oferă și explicația etimologică „de la *tindeche*, instrumentul de fier sau de lemn cu care se întinde pânza în lățime”. Obiecția noastră vizează ambele aspecte: atât definiția formulată, cât și etimonul. Celei dintâi, în cazul în care i-ar fi corespuns lexemul propus, îi lipsește o precizare absolut necesară: „la țesut (în timpul țesutului)”. Celui de al doilea nu i se potrivește ipoteza avansată pe care însuși contextul explicativ o respinge (v. *infra*, succesiunea celor două operații, plauzibile la alăturare, în condițiile semnificației lor reale). Dacă verbul (deformat prin hipercorectitudine) ar fi fost literarizat, s-ar fi obținut cuvântul originar, *chindisi* „a broda”, de origine greacă (v. DA, SDLR *kendó*) și s-ar fi evitat dubla eroare (cf. *Îmi coase și-mi chindisește / Gulerăși lui taică-său / Batistă lui frate-său – Teodorescu, PP, 61b. Se apucă fina... de gătirea cămeșilor... cosându-le și chindisindu-le cu toată dibăcia acului său – Marian, N. 75/2 – ambele citate după DA*).

TORCĂȘIȚĂ

Înregistrat în DLR, pe baza materialului manuscris, cules în anchetele dialectale efectuate de institutele de lingvistică ale Academiei Române în anul 1949 ș.u. (A, I, Valea Crișului Negru) (v. DLR A I-II, p. XIX), *torcășiță*

„torcătoare“ beneficiază, în amintita lucrare, de indicația etimologică „de la *toarce*”. Chestiunea poate fi adâncită, dacă ținem cont de faptul că verbul menționat exprimă o activitate specifică femeilor, exercitată, de multe ori, în colectivitate. Dacă invocăm atât numele unei astfel de mobilizări cu scopul întrajutorării, *clacă*, cât și pe cel al participantelor, *clăcășițe*, de altfel derivat moțional atestat, nu ne rămâne decât să recunoaștem modelul potențialei creații analogice, *torcășiță*: *Și-l pune* [porumbul fiert] *în mijlocul clăcășițelor* (Sandu-Aldea, *În urma plugului*, 207, după DA). Modelarea derivatului analogic duce la dezambiguizarea celui generic – *clăcășițele* putând fi convocate atunci când se construiește o casă, când se realizează un țest (= cuptor), dar și când se toarce o cantitate mare de lână, cânepă etc. – și la asigurarea unei transparențe lexicale depline în privința muncii efectuate: torsul.

ZĂGĂSTRU

Prin *zăgastru* s.n., pl. *zăgastru* „zăgaz, stavilă pentru oprirea aluviunilor sau pentru abaterea apei pe ulucul morii”, pe baza notațiilor frecvente din județele Buzău și, mai rar, din Vrancea, consemnate în ALRR – Munt. și Dobr., h. 545, Pl. 16, DGS III reactualizează atestarea „princeps” a cuvântului (Viciu, *Gl.* s.v.), dar cu alt semantism: „locul gol dintre peretele grajdului și iesle, pe unde umblă oamenii când dau de mâncare la vite”. Identificarea cuvântului în localitatea Ohaba, jud. Alba a fost valorificată de DLR care l-a lucrat s.v. 1., și a mai adăugat încă un sens s.v. 2., din estul Munteniei, „zăgaz la moară”, conform datelor din ALR I. În privința originii cuvântului, DLR face mențiunea „etimologia nesigură, cf. *zăgaz*”. Referitor la aceeași chestiune, prin corpul său fonetic, *zăgastru* evocă *săcastru* „șiră de paie, fân, snopi etc”, lexem de origine maghiară, răspândit în Transilvania, conform DLR. Dacă luăm în calcul posibilitatea de a denumi spațiul dintre zid și iesle, pe unde trec cei care aduc fân animalelor, *zăgaz*, și de intersectare a acestei denumiri metaforice cu *săcastru* „locul de unde a fost adus furajul respectiv”, atunci recunoaștem și probabilitatea contaminației contextuale pentru cuvântul anunțat.

Din punctul de vedere al corpului fonetic, *zăgastru* nu este singular, înscriindu-se în seria *augustru, balastru...*, *mașiniștru* (v. DGS, II).

IZVOARE ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

ALRR – Munt. și Dobr. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, București, vol. I–III, de Teofil Teaha, Mihai Coșțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, 1996–2001; vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, 2004; vol. V, de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, 2007.

- Bădescu 2007 = Iona Bădescu, *Note lexicale în Omagiu aniversar academicianului Marius Sala*, Craiova, Editura „Universitaria” 2007, 84–86.
- Bărbuț, *Dicț. olț.* = Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.
- CADE = I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
- Ciobanu 1960 = Elena Ciobanu, *Suffixul -eală*, SMFC, vol. II, p. 129–139.
- L. Costin, *Gr. Băn. II* = Lucian Costin, *Graiul bănățean*. [Vol.] II, Turnu Severin, 1934.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, 1913–1948.
- DEX = *Dicționar explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București, 1986 (Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”).
- DGS = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*. Volumul I, Literele A–C, 2009; volumul II, Literele D–O, 2010; volumul III, Literele P–Z, 2011, coord. Maria Marin, București, Editura Academiei Române.
- DI = *Dicționar invers*, București, 1967.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, 1965 ș.u.
- DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean*, redactor coordonator Vasile Șerban. Vol. I–II, redactor Sergiu Drincu, vol. III–IV, Maria Purdela Sitaru, Timișoara 1985, 1988.
- Gl. Argeș = D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*. București, Editura Academiei Române, 1967.
- Gl. Munt. = *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, 1999.
- GN = *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, publicate de I.-A. Candrea, O. Densusianu, Th. D. Speranția [vol.] I, București, 1906.
- Iordan, DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționarul numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Iovescu N = Ion Iovescu, *Nunță cu bucluc*. București, [Editura] „Cugetarea”, 1935.
- LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*; tomul I [1871], tom. II [1876].
- Lexic reg., I–II = *Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreția Mareș, 1967 (Societatea de Științe Istorice și Filologice).
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”; *Micul Dicționar Academic*, vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, București, Univers Enciclopedic.
- Moroianu, *Săcele* = George Moroianu, *Chipuri din Săcele*. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă [1938].
- Șez. = *Șezătoarea*. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director: Artur Gorovei, Fălticeni. Anul I, 1892 ș. u.
- TDM, I–III = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, 1987.
- Teodorescu, P.P. = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Culegere de ..., București 1885.
- Șăineanu, DU = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*. A opta edițiune. [Craiova], Editura Scrisul Românesc, [1930].

- Vasiliu P.L. = Alexandru Vasiliu, *Povești și legende...*, București, 1928.
Viciu, *Gl.* = Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate și explicate de... București, Cultura Națională, 1925.

NOTES LINGUISTIQUES

RÉSUMÉ

Les notes linguistiques suivantes réunissent d'éléments lexicaux qui reflètent la dynamique du vocabulaire dialectal, respectivement les moyens spécifiques à l'oralité de créer de nouveaux lexèmes, comme les accidents phonétiques (*bârdoșei*, *butuș*, *oveștină*, *poșălătate*, *rugmătură*, *tinghisește*), la composition (*rogute*), la contamination (*bolindeți*, *năzuină*, *terfelegos*, *zăgastru*), l'innovation sémantique (*dulceață*, *îdulci*). L'importance de l'identification de ces lexèmes est indiscutable. Pour l'onomastique, l'antroponyme *Poșală*, dérivé regressif du *poșălătate*, il resterait non déchiffré si on ne cherchait pas la vie des termes d'usage régional.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13